

حق بیمه قرارداد

مانعی در مسیر بهبود فضای کسب و کار

نسخه ۱

شبکه کانون های تفکر ایران

پاییز ۹۷

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

حق بیمه قراردادها مانعی در مسیر بهبود فضای کسب و کار

نویسنده: حسین محمودی

itan.ir/15041

شبکه کانون‌های تفکر ایران

پاییز ۹۷

خلاصه مدیریتی

قانون تشکیل سازمان تأمین اجتماعی در سال ۱۳۵۴ به تصویب رسید و به موجب آن تمام کارفرمایان و بیمانکاران ملزم به بیمه کارکنان خود نزد این سازمان شدند. تأمین اجتماعی حق بیمه را براساس دوروش زیر اخذ می‌کند:

الف) براساس لیست دستمزد کارکنان: در این حالت کارفرما موظف است تا ۳۰ روز پس از اتمام هر ماه، لیست دستمزد کارکنان را به سازمان تأمین اجتماعی تحویل داده و متناسب با آن حق بیمه پرداخت نماید.

ب) براساس درصدی از مبلغ پیمان: قانون‌گذار با هدف دریافت حق بیمه حالت «الف» در خصوص کارگرانی که در مراکز غیرقابل دسترسی مشغول به کار هستند، ماده ۴۱ را در قانون تأمین اجتماعی پیش بینی کرده است. سازمان تأمین اجتماعی براساس این ماده، اقدام به تعیین درصدهایی برای قراردادهای پیمانکاری کرده است که براساس آن درصدها، حق بیمه را دریافت می‌کند. تعیین درصد و تدوین بخشنامه‌های مرتبط نیز به عهده سازمان تأمین اجتماعی است. مبلغ حق بیمه در این حالت که اصطلاحاً «حق بیمه قراردادها» نامیده می‌شود عموماً از حق بیمه حالت اول بیشتر است. سازمان تأمین اجتماعی با محاسبه حالت‌های اول و دوم هر یک از این مبالغ که بیشتر بود را از پیمانکار مطالبه می‌کند.

بسط دید سازمان تأمین اجتماعی در اخذ بی‌ضابطه حق بیمه قراردادهای به عاملی جهت جبران کسری درآمد این سازمان به بهای فشار به محیط کسب و کار تبدیل شده است. همچنین تعیین ضرایب حق بیمه قرارداد توسط مأمور بیمه راه را برای اعمال نظرات شخصی و به تبع آن بروز فساد اداری در روند اجرایی باز گذاشته است. اخذ حق بیمه مذکور موجب از بین رفتن انگیزه تأمین اجتماعی برای بازرسی جامع و کشف تخلفات خواهد شد. چرا که در این قالب نهایت حق بیمه قابل حصول از کارفرما دریافت شده و بازرسی بیشتر صرفاً موجب کشف افراد بیمه نشده و بالا رفتن هزینه‌ها خواهد شد.

علی‌رغم تلاش‌های مجلس شورای اسلامی و سایر نهادهای قانون‌گذار جهت حذف حق بیمه قراردادهای از ردیف درآمدهای سازمان تأمین اجتماعی، این سازمان با استناد به ماده ۴۱ قانون اقدام به اخذ حق بیمه مذکور از کارفرمایان می‌کند. لذا پیشنهاد می‌شود با حذف ماده ۴۱ از قانون تأمین اجتماعی زیرساخت حقوقی اخذ حق بیمه قرارداد از سازمان تأمین اجتماعی گرفته شده و از لطامات بیشتر به تولید و اشتغال کشور جلوگیری شود.

با توجه به این‌که در شرایط فعلی هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی از درآمدهای نقد آن پیشی گرفته است، پیش بینی می‌شود با حذف حق بیمه قرارداد حدود ۷ هزار میلیارد تومان از درآمدهای سازمان کاسته شود. به منظور جبران کاهش درآمدهای سازمان موارد زیر پیشنهاد می‌شود:

■ حذف معافیت‌های بیمه‌ای تحمیل شده به سازمان تأمین اجتماعی که در این سال‌ها به بدهی دولت به تأمین اجتماعی تبدیل شده است. در صورت حذف این معافیت‌ها بیش از ۶ هزار میلیارد تومان از هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی کاسته خواهد شد.

■ در صورت جلوگیری از فرار مالیاتی پزشکان، سالانه ۶ تا ۷ هزار میلیارد تومان به درآمدهای مالیاتی دولت افزوده می‌شود که می‌توان از این محل هر ساله بخشی از بدهی ۱۴۰ هزار میلیارد تومانی دولت به سازمان تأمین اجتماعی را تسویه کرد.

■ علاوه بر این با اجرای پرونده الکترونیک سلامت می‌توان هزینه‌های درمانی تأمین اجتماعی را تا ۳۰ درصد کاهش داد که این به معنی صرفه‌جویی ۹ هزار میلیارد تومانی در هزینه‌های این سازمان است.

لذا در صورت اجرای یکی از سه پیشنهاد فوق به راحتی می‌توان کاهش درآمدی سازمان تأمین اجتماعی از محل حذف حق بیمه قرارداد را جبران نمود.

فهرست مطالب

۶	۱- مقدمه
۷	۲- تعاریف
۷	۳- بررسی جایگاه «حق بیمه قراردادهای» در درآمدهای سازمان تأمین اجتماعی
۸	۴- تاریخچه شکل‌گیری حق بیمه قراردادها
۸	۵- انواع قراردادهای پیمانکاری و ضریب حق بیمه آن‌ها
۸	۵,۱- قرارداد طرح‌های عمرانی
۹	۵,۱,۱- قراردادهای عمرانی مشاوره‌ای
۹	۵,۱,۲- قراردادهای عمرانی اجرایی
۹	۵,۲- قرارداد طرح‌های غیر عمرانی
۱۰	۵,۲,۱- قراردادهای غیر عمرانی با مصالح
۱۰	۵,۲,۲- قراردادهای غیر عمرانی بدون مصالح
۱۰	۵,۲,۳- حالت‌های دیگر قراردادهای غیر عمرانی
۱۱	۵,۳- موارد خاص
۱۱	۶- آسیب‌شناسی مطالبه حق بیمه قراردادها
۱۲	۷- سابقه اصلاح سازوکار دریافت حق بیمه قراردادها
۱۲	۷,۱- قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی (مصوب ۱۳۸۶/۵/۷)
۱۲	۷,۱,۱- بخشنامه شماره ۱۴/۷ (مصوب ۱۳۹۱/۳/۱)
۱۳	۷,۱,۲- ابطال بندهای ۳ و ۴ بخشنامه ۱۴/۷ (۱۳۹۶/۱/۲۹)
۱۴	۷,۲- قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور (مصوب ۱۳۹۱/۵/۱)
۱۴	۷,۳- قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (مصوب ۱۳۹۴/۲/۱)
۱۴	۸- نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۱۷	۹- پیوست‌ها
۱۷	۹,۱- موارد خاص محاسبه حق بیمه قراردادهای پیمانکاری
۱۷	۹,۱,۱- پیمانکاران دارای کارگاه‌های صنعتی و خدمات تولیدی یا فنی مهندسی ثابت .
۱۷	۹,۱,۲- قراردادهای خریدوفروش
۱۷	۹,۱,۳- قراردادهای کلید در دست (PC و EPC) گازرسانی
۱۸	۹,۱,۴- قراردادهای کلید در دست پروژه‌های انتقال نیرو و برق‌رسانی
۱۸	۹,۱,۵- قراردادهای پروژه‌های ساخت و راه‌اندازی تصفیه‌خانه‌ها و تلمبه‌خانه‌های آب و فاضلاب
۱۸	۹,۱,۶- قراردادهای خدمات شهری و نگهداری فضای سبز
۱۸	۹,۱,۷- قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی
۱۹	۹,۱,۸- قراردادهای طراحی و ساخت نرم‌افزار و ارائه خدمات رایانه‌ای
۱۹	۹,۱,۹- قراردادهای تنظیفات ساختمان‌های اداری، تجاری، بیمارستان‌ها، مراکز آموزشی و ...

۱ مقدمه

قانون تأمین اجتماعی در سال ۱۳۵۴ به تصویب مجلس شورای ملی رسید. سازمان تأمین اجتماعی با هدف گسترش بیمه‌های اجتماعی و همچنین تمرکز وجوه و درآمدها برای ارائه خدمات در مواردی مانند حوادث و بیماری‌ها، بارداری، غرامت دستمزد، ازکارافتادگی و بازنشستگی در ازای دریافت حق بیمه از کارگر و کارفرما، تأسیس شد.^۱ همچنین براساس ماده ۱۴۸ قانون کار^۲ مصوب سال ۱۳۶۹، کلیه کارفرمایان مشمول این قانون موظف‌اند کارگران خود را نزد سازمان تأمین اجتماعی بیمه نمایند.

سازمان تأمین اجتماعی مطابق مواد ۲۸ و ۴۱^۳ قانون تشکیل این سازمان، از دو طریق حق بیمه را از کارفرمایان دریافت می‌کند؛ یکی از طریق ارائه لیست دستمزد کارکنان و دیگری از طریق دریافت درصدی از کل مبلغ قراردادهای پیمانکاری. روش دوم که به نام «حق بیمه قرارداد» معروف است، از بخشنامه‌های صادره توسط سازمان تأمین اجتماعی منتج شده و انواع مختلف آن به تشخیص این سازمان دسته بندی شده است. در این بخشنامه‌ها ضرایبی تحت عنوان حق بیمه قرارداد پیمانکاری مشخص شده و از کل مبلغ قرارداد کسر می‌شود. در گزارش‌هایی که از سوی مجموعه‌های کارشناسی منتشر شده و به بررسی فضای کسب و کار می‌پردازد، موضوع حق بیمه و تعامل با سازمان تأمین اجتماعی همواره جزء مؤلفه‌های نامساعد محیط کسب و کار کشور ارزیابی شده است.^۴ بررسی‌های میدانی از فعالان محیط کسب و کار نشان می‌دهد که بیشترین مشکل کسب و کارها با بیمه تأمین اجتماعی مربوط به موضوع حق بیمه قرارداد است که از جمله می‌توان به افزایش بی‌دلیل هزینه تولید و قیمت نهایی، اعمال نظرات شخصی کارشناسان در تعیین ضرایب حق بیمه قرارداد، فراهم ساختن زمینه فساد اداری، سردرگمی مؤدیان بیمه‌ای به علت انبوه بخشنامه‌ها و افزایش مقررات اضافی و دست‌وپا گیر، کاهش انگیزه‌های سازمان تأمین اجتماعی برای بازرسی و یافتن افراد بیمه نشده اشاره کرد.

سازمان تأمین اجتماعی حق بیمه قرارداد را با استناد به ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی دریافت می‌کند. این در حالی است که برخی از حقوقدانان این تفسیر سازمان تأمین اجتماعی از ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی را نادرست دانسته و معتقدند که سازمان تأمین اجتماعی در موضوع حق بیمه قرارداد به دنبال دریافت مالیات از پروژه‌ها بوده است که این موضوع در چارچوب وظایف این سازمان نیست.^۵ در ادامه موضوع حق بیمه قراردادها مورد بررسی و آسیب‌شناسی قرار گرفته است.

✳️
در گزارش‌هایی که از سوی مجموعه‌های کارشناسی منتشر شده و به بررسی فضای کسب و کار می‌پردازد، موضوع حق بیمه و تعامل با سازمان تأمین اجتماعی همواره جزء مؤلفه‌های نامساعد محیط کسب و کار کشور ارزیابی شده است.

پی‌نوشت

۱/ ماده ۱. به منظور اجرا و تعمیم و گسترش انواع بیمه‌های اجتماعی و استقرار نظام هماهنگ و متناسب با برنامه‌های تأمین اجتماعی، همچنین تمرکز وجوه و درآمدهای موضوع قانون تأمین اجتماعی و سرمایه‌گذاری و بهره‌برداری از محل وجوه و ذخایر، سازمان مستقلی به نام «سازمان تأمین اجتماعی» وابسته به وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی که در این قانون «سازمان» نامیده می‌شود، تشکیل می‌گردد. سازمان دارای شخصیت حقوقی و استقلال مالی و اداری است و امور آن منحصراً طبق اساسنامه‌ای که به تصویب هیئت وزیران می‌رسد، اداره خواهد شد.

ماده ۳. تأمین اجتماعی موضوع این قانون شامل موارد زیر هست:

الف) حوادث و بیماری‌ها، ب) بارداری، ج) غرامت دستمزد، د) ازکارافتادگی، ه) بازنشستگی، و) مرگ.

۲/ کارفرمایان کارگاه‌های مشمول این قانون مکلف‌اند براساس قانون تأمین اجتماعی، نسبت به بیمه نمودن کارگران واحد خود اقدام نمایند.

۳/ ماده ۲۸. منابع درآمد سازمان به شرح زیر است:

۱. حق بیمه به میزان سی درصد مزد یا حقوق است که هفت درصد آن به عهده بیمه‌شده و بیست درصد به عهده کارفرما و سه درصد به وسیله دولت تأمین خواهد شد.

۲. درآمد حاصل از وجوه و ذخایر و اموال سازمان.

۳. وجوه حاصل از خسارات و جریمه‌های نقدی مقرر در این قانون.

۴. کمک‌ها و هدایا.

ماده ۴۱. در مواردی که نوع کار ایجاب کند، سازمان می‌تواند به پیشنهاد هیئت مدیره و تصویب شورای عالی سازمان نسبت مزد را به کل کار انجام یافته تعیین و حق بیمه متعلق را به همان نسبت مطالبه و وصول نماید.

۴/ گزارش‌های پایش محیط کسب و کار ایران؛ گزارش سهولت کسب و کار بانک جهانی

۵/ تحلیل حقوقی-اقتصادی حق بیمه‌های پیمانکاری‌ها؛ نقدی بر رویه سازمان تأمین اجتماعی و دیوان عدالت اداری، عباس طوسی، جواد کاشانی

۲ تعاریف

کارفرما، شخص حقوقی است که یک سوی امضاکننده پیمان است و عملیات موضوع پیمان را بر اساس اسناد و مدارک پیمان، به پیمانکار واگذار کرده است. نمایندگان و جانشین های قانونی کارفرما، در حکم کارفرما هستند.^۶

پیمانکار شخص حقوقی یا حقیقی است که سوی دیگر امضاء کننده پیمان است و اجرای موضوع پیمان را بر اساس اسناد و مدارک پیمان برعهده گرفته است. نمایندگان و جانشین های قانونی پیمانکار در حکم پیمانکار هستند.^۷ (پیمانکار برای کارگران خود جایگاه کارفرما دارد).

کارگاه محلی است که بیمه شده به دستور پیمانکار یا نماینده او در آنجا کار می کند.^۸ بیمه شده شخصی است که رأساً مشمول مقررات تأمین اجتماعی بوده و با پرداخت مبالغی به عنوان حق بیمه حق استفاده از مزایای مقرر در این قانون را دارد.^۹

۳ بررسی جایگاه «حق بیمه قراردادها» در ردیف درآمدهای سازمان

تأمین اجتماعی

مطابق ماده ۲۸ قانون تأمین اجتماعی منابع درآمدی سازمان به شرح زیر است:

- ۳۰ درصد مزد یا حقوق تحت عنوان حق بیمه که ۲۰ درصد به عهده کارفرما، ۷ درصد آن به عهده بیمه شده و ۳ درصد نیز به عهده دولت است.
- درآمد حاصل از وجوه و ذخایر و اموال سازمان.
- وجوه حاصل از خسارات و جریمه های نقدی مقرر در این قانون.
- کمک ها و هدایا

لکن در کنار موارد مصرح در ماده ۲۸ قانون تأمین اجتماعی، این سازمان با هدف نظارت بر اجرای قانون و به استناد مواد ۳۸ و ۴۱ نسبت به وصول حق بیمه دیگری تحت عنوان بیمه قراردادهای پیمانکاری از فعالان بخش خصوصی اقدام می نماید.

حق بیمه قراردادهای پیمانکاری در ماده ۳۸ قانون تأمین اجتماعی شرح داده شده است. این ماده خواستار ایجاد الزام از سمت کارفرما بر پیمانکار جهت بیمه کردن کارکنان فعال در قرارداد است. برای اطمینان از این امر کارفرما موظف است پرداخت پنج درصد بهای کل کار پیمانکار را به بعد از تسویه حساب با سازمان تأمین اجتماعی و ارائه مفصاحساب از این سازمان موکول کند. همچنین چنانچه کارفرما بدون دریافت مفصاحساب بیمه از پیمانکار، قسط آخر مطالبات پیمانکار را پرداخت نماید، مسئول پرداخت حق بیمه و خسارت آن از طرف پیمانکار خواهد بود. از طرف دیگر مطابق با ماده ۴۱، تأمین اجتماعی برای وصول حق بیمه قراردادهای پیمانکاری ضرایبی را تعیین نموده است و حق بیمه را با توجه به این ضرایب از مبلغ کل قرارداد دریافت می کند. سازمان تأمین اجتماعی به بهانه جلوگیری از فرار بیمه ای پیمانکاران با محاسبه بیمه کارکنان بر اساس لیست حقوق و بیمه قراردادهای پیمانکاری هر یک از این مبالغ که بیشتر بود را از پیمانکار مطالبه می کند.

پی نوشت

- ۶/ ماده ۶ قانون شرایط عمومی پیمان
- ۷/ ماده ۷ همان
- ۸/ همان
- ۹/ ماده ۲ قانون تأمین اجتماعی (مصوب سال ۱۳۵۴)

* سازمان تأمین اجتماعی حق بیمه قرارداد را با استناد به ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی دریافت می کند. این در حالی است که برخی از حقوقدانان این تفسیر سازمان تأمین اجتماعی از ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی را نادرست دانسته و معتقدند که سازمان تأمین اجتماعی در موضوع حق بیمه قرارداد به دنبال دریافت مالیات از پروژه ها بوده است که این موضوع در چارچوب وظایف این سازمان نیست.

سازمان تأمین اجتماعی مدعی است با این روش از فرار بیمه‌ای پیمانکاران جلوگیری می‌کند لکن به دلیل ذینفع بودن سازمان تأمین اجتماعی در تعیین بیشترین حد ممکن از ضرایب حق بیمه این روش از حالت نظارتی خارج شده و تبدیل به یک منبع درآمدی برای سازمان مذکور شده است.

۴ تاریخچه شکل‌گیری حق بیمه قراردادها

سازمان تأمین اجتماعی تاکنون برای اخذ حق بیمه قرارداد، بخشنامه‌های مختلفی را صادر نموده است. اولین بار در سال ۱۳۶۵ این سازمان با صدور بخشنامه ۱۳۴ با توجه به اختیارات ماده ۴۱ قانون اقدام به دریافت حق بیمه قرارداد کرد. بدین ترتیب سازمان تأمین اجتماعی مخیر شد در مواردی که نوع کار ایجاب می‌کرد مانند قراردادهایی که امکان بازرسی از کارگاه به دلیل بُعد مسافت وجود نداشت نسبت مزد به کل مبلغ کار انجام‌یافته را تعیین و حق بیمه تعلق یافته از مبلغ کل قرارداد کسر کند. پس از آن شورای عالی تأمین اجتماعی به‌عنوان عالی‌ترین رکن تشکیلاتی با هدف جلوگیری از تضییع حقوق خود بخشنامه ۱۳۴ را در سال ۱۳۷۰ منسوخ کرد. سازمان تأمین اجتماعی نیز پس از ابطال بخشنامه مذکور «بخشنامه ۱۴۹ درآمد» را در سال ۱۳۷۰ صادر کرد. در بخشنامه جدید، نسبت هزینه دستمزد کارکنان به کل هزینه پیمان تعیین و با ضرب این نسبت در ۲۷ درصد حق بیمه موضوع ماده ۲۸، ضریب حق بیمه‌ای که باید از کل مبلغ قرارداد دریافت شود مشخص شد. ضریب تعیین شده در این مرحله با ضریب بیمه بیکاری جمع شده و در نهایت ضریب حق بیمه قرارداد را تشکیل داد. همچنین در تمامی موارد فوق چنانچه حق بیمه فهرست‌های ارسالی پیمانکار بیشتر باشد، ملاک محاسبه و وصول حق بیمه، فهرست‌های پیمانکار خواهد بود.

اولین بار در سال ۱۳۶۵ این سازمان با صدور بخشنامه ۱۳۴ با توجه به اختیارات ماده ۴۱ قانون اقدام به دریافت حق بیمه قرارداد کرد.

۵ انواع قراردادهای پیمانکاری و ضریب حق بیمه آن‌ها

قراردادهای پیمانکاری بر اساس بخشنامه شماره ۱۴۹ به سه دسته کلی قراردادهای عمرانی، غیر عمرانی و موارد خاص تقسیم می‌شوند. همچنین قراردادهای عمرانی نیز به دو دسته «قراردادهای مشاوره‌ای» و «قراردادهای اجرایی» و قراردادهای غیر عمرانی نیز به دو دسته «قراردادهای با مصالح» و «قراردادهای بدون مصالح» تقسیم می‌شوند. ضرایب حق بیمه قابل وصول از پیمانکار در هر یک از این دسته‌بندی‌ها بر اساس نوع کار و پیمان بیان شده است که در ادامه به آن اشاره خواهد شد.

شکل ۱ انواع قراردادهای پیمانکاری

قراردادهای پیمانکاری				
موارد خاص	غیر عمرانی		عمرانی	
	بدون مصالح	با مصالح	اجرایی	مشاوره‌ای

۱-۵: قرارداد طرح‌های عمرانی

قراردادهای عمرانی به آن دسته پیمان‌های اطلاق می‌شود که کارفرما دولت و یا سازمان‌های دولتی بوده و شرایط زیر در قرارداد حاکم باشد:

۱) قرارداد بر اساس فهرست‌بهای پایه سازمان برنامه و بودجه (قراردادهای پیمانکاری) یا ضوابط تیب سازمان مزبور (قراردادهای مشاوره‌ای) منعقد شده باشد.

۲) حداقل بخشی از بودجه قرارداد از محل اعتبارات عمرانی دولت (اعتبارات عمرانی ملی، منطقه‌ای، استانی) تأمین شده باشد.

قراردادهای عمرانی براساس نوع قرارداد به دو دسته «مشاوره‌ای» و «اجرایی (پیمانکاری)» تقسیم می‌شوند:

۱-۵: قراردادهای عمرانی مشاوره‌ای

در قراردادهای عمرانی مشاوره‌ای حق بیمه قرارداد ۱۵٫۶ درصد است که مجموع ۱۴ درصد حق بیمه موضوع ماده ۲۸ و ۱٫۶ درصد بیمه بیکاری است. از درصد کل حق بیمه ۳٫۶ درصد سهم پیمانکار (مشاور) و ۱۲ درصد نیز سهم کارفرما (دولت) است که باید به سازمان تأمین اجتماعی پرداخت شود.

شکل ۲ ضریب حق بیمه قراردادهای عمرانی مشاوره‌ای

۲-۵: قراردادهای عمرانی اجرایی

در قراردادهای عمرانی اجرایی، حق بیمه قراردادها ۶٫۶ درصد است که مجموع ۶ درصد حق بیمه موضوع ماده ۲۸ و ۰٫۶ درصد بیمه بیکاری است. سهم کارفرما (دولت) و پیمانکار در پرداخت سهم حق بیمه در این نوع قراردادها بدین صورت است که ۱٫۶ درصد سهم پیمانکار و ۵ درصد نیز سهم کارفرما (دولت) است.

شکل ۳ ضریب حق بیمه قراردادهای عمرانی اجرایی

۲-۵: قرارداد طرح‌های غیر عمرانی

قراردادهای غیر عمرانی پیمان‌هایی هستند که یکی از دو شرط مذکور در بخش قراردادهای عمرانی را نداشته باشند. قراردادهای غیر عمرانی با توجه به نقش نیروی انسانی در انجام پیمان به دو دسته قراردادهای بدون مصالح (غیر مکانیکی) و قراردادهای با مصالح (مکانیکی) تقسیم می‌شوند. قراردادهای بدون مصالح (غیر مکانیکی) پیمان‌هایی هستند که بیشتر وابسته به نیروی کار هستند در مقابل قراردادهای با مصالح (مکانیکی) به پیمان‌هایی اطلاق می‌شود که بیشتر وابسته به ابزار و دستگاه باشند.

سازمان تأمین اجتماعی با کمک سازمان برنامه نسبت هزینه دستمزد کارکنان در قراردادهای پیمانکاری را تعیین نموده و مدعی است در پیمان‌هایی که تأمین مصالح و ابزار کار به عهده کارفرما است ۵۶٪ بهای ناخالص پیمان را مزد کارکنان تشکیل داده و نیز پیمان‌هایی که در آن مصالح به عهده پیمانکار است و قراردادهایی که در اجرای آن نیاز به مصالح نیست ۳۶٪ بهای ناخالص پیمان صرف مزد کارکنان خواهد شد. براین اساس ضرایب حق بیمه هر نوع قرارداد محاسبه می‌شود.

* پس از آن شورای عالی تأمین اجتماعی به عنوان عالی‌ترین رکن تشکیلاتی با هدف جلوگیری از تضییع حقوق خود بخشنامه ۱۳۴ را در سال ۱۳۷۰ منسوخ کرد. سازمان تأمین اجتماعی نیز پس از ابطال بخشنامه مذکور «بخشنامه ۱۴۹ درآمد» را در سال ۱۳۷۰ صادر کرد.

با ضرب نسبت‌های فوق در ۲۷ درصد حق بیمه موضوع ماده ۲۸ و ۳ درصد حق بیمه بیکاری ضرایب نهایی حق بیمه به شرح زیر مشخص می‌شود.

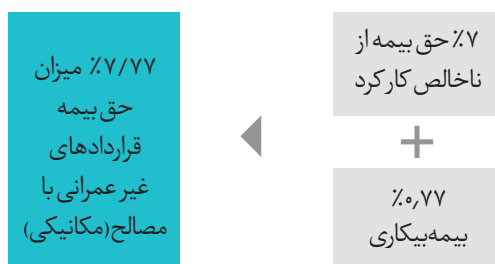
جدول ۱ نحوه محاسبه ضرایب نهایی حق بیمه قراردادهای غیر عمرانی

نوع قرارداد	بهای مزد کارکنان در کل قرارداد	ضریب حق بیمه ماده ۲۸ قانون	ضرایب پایه حق بیمه قرارداد	بیمه بیکاری	ضرایب نهایی حق بیمه قراردادهای نهایی
بدون مصالح (دستمزدی)	۵۶٪	۲۷٪	۱۵٪	۱٫۶۷٪	۱۶٫۶۷٪
با مصالح (مکانیکی)	۳۶٪	۲۷٪	۷٪	۰٫۷۷٪	۷٫۷۷٪
	$۵۶ \times ۲۷ = ۱۵$ $۳۶ \times ۲۷ = ۷$				

۵-۲-۱: قراردادهای غیر عمرانی با مصالح

همان‌طور که اشاره شد نسبت مزد به کل کار در قراردادهای با مصالح (مکانیکی) ۳۶ درصد کل مبلغ قرارداد تعیین شده. از این رو با ضرب نسبت مذکور در ۳۰ درصد حق بیمه (۲۷ درصد موضوع ماده ۲۸ و ۳ درصد بیمه بیکاری) ضریب ۷٫۷۷ به عنوان ضریب حق بیمه قراردادهای غیر عمرانی با مصالح تعیین می‌شود که به صورت کامل توسط پیمانکار پرداخت می‌شود.

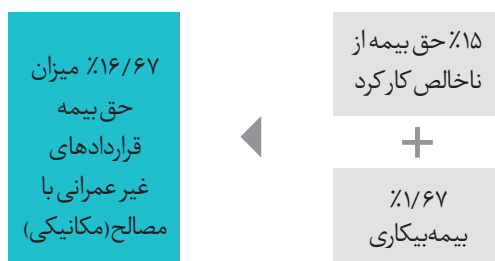
شکل ۴ ضریب حق بیمه قراردادهای غیر عمرانی با مصالح

۵-۲-۲: قراردادهای غیر عمرانی بدون مصالح

سازمان برنامه نسبت مزد به کل کار در قراردادهای غیر عمرانی بدون مصالح را ۵۶ درصد کل مبلغ قرارداد تعیین کرده است. از این رو با ضرب نسبت مذکور در ۳۰ درصد (۲۷ درصد بیمه موضوع ماده ۲۸ و ۳ درصد بیمه بیکاری) ضریب ۱۶٫۶۷ به عنوان حق بیمه قراردادهای بدون مصالح تعیین می‌شود که به صورت کلی توسط پیمانکار پرداخت می‌شود.

شکل ۵ ضریب حق بیمه قراردادهای غیر عمرانی بدون مصالح

۵-۲-۳: حالت‌های دیگر قراردادهای غیر عمرانی

اکثریت قراردادهای غیر عمرانی نه به صورت خالص مکانیکی و نه به صورت خالص غیر مکانیکی است. از این رو سازمان تأمین اجتماعی قواعدی را برای محاسبه ضرایب حق بیمه قراردادهای ترکیبی ارائه کرده است:

۱) در بخشنامه‌های تأمین اجتماعی مقرر شده است در مواردی که تهیه قسمتی از مصالح به عهده پیمانکار و قسمتی به عهده کارفرما است، ارزش مصالح واگذاری به پیمانکار به کل مبلغ قرارداد افزوده شده و سپس حق بیمه محاسبه شود لکن در عمل وظیفه این محاسبه و تفکیک به سلیقه و اراده کارشناسان بیمه وابسته است که معمولاً انگیزه افزایش درآمد حق بیمه موجب می‌شود کل قرارداد به صورت بدون مصالح در نظر گرفته شود. ۲) در مواردی که موضوع قرارداد ارائه خدمات بوده و نوع کار ایجاب نماید قسمتی از عملیات به صورت مکانیکی (با وسایل و ماشین‌آلات مکانیکی متعلق به پیمانکار) و قسمتی به صورت دستی انجام گیرد در این حالت حق بیمه بخش مکانیکی به مأخذ ۷,۷۷ درصد و حق بیمه بخش دستی به مأخذ ۱۶,۶۷ درصد محاسبه می‌شود. در این مورد نیز کارشناسان بیمه با هدف افزایش درآمد بیمه و اعمال سلیقه بالاترین ضریب را برای کل قرارداد محاسبه می‌کنند.

۳-۵: موارد خاص

علاوه بر موارد مذکور برای محاسبه حق بیمه قراردادهای پیمانکاری موارد خاص دیگری نیز وجود دارد که ضرایب هرکدام به تناسب شرایط آن متفاوت است. با توجه به نوع قرارداد در این موارد نیز ضریبی بین ۱۶,۶۷ و ۶,۶ تعیین می‌شود. از جمله این موارد می‌توان به قراردادهای خرید و فروش، قراردادهای کلید در دست (PC و EPC) گازرسانی، قراردادهای کلید در دست پروژه‌های انتقال نیرو و برق‌رسانی، قراردادهای پروژه‌های ساخت و راه‌اندازی تصفیه‌خانه‌ها و تلمبه‌خانه‌های آب و فاضلاب، قراردادهای خدمات شهری و نگهداری فضای سبز و قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی اشاره کرد که در بخش پیوست به تفصیل بیان شده است.

جدول ۲ خلاصه انواع قراردادهای پیمانکاری و حق بیمه آن

نوع قرارداد	درصد حق بیمه	سهم کارفرما	سهم پیمانکار
عمرانی	مشاوره‌ای	۱۲٪	۳,۶٪
	اجرایی	۵٪	۱,۶٪
غیر عمرانی	با مصالح	۰٪	۷,۷۷٪
	بدون مصالح	۱۶,۶۷٪	۰٪

۶ آسیب‌شناسی مطالبه حق بیمه قراردادهای

تأمین اجتماعی در سال‌های گذشته از حق بیمه قراردادهای نه به عنوان یک ابزار نظارتی بلکه به عنوان ابزاری درآمدی جهت کاهش ناترازی مالی خود استفاده کرده است. جبران ناترازی مالی نیازمند دو دسته سیاست است. دسته اول سیاست‌های کاهش هزینه‌ها و دسته دیگر سیاست‌های افزایش درآمدهای سازمان است. طبیعتاً باید کاهش هزینه‌ها و استفاده بهره‌ور از منابع موجود اولویت صندوق تأمین اجتماعی باشد و افزایش درآمدها در اولویت بعدی کار قرار گیرد. لکن در حال حاضر تأمین اجتماعی جهت جبران ناترازی مالی خود مستمسک ابزارهای افزایش درآمد از جمله حق بیمه قراردادهای شده است. این فرآیند در نهایت منجر به تشدید مشکلات محیط کسب و کار خواهد شد که در ادامه به اختصار بیان شده است:

■ افزایش قیمت نهایی محصولات: نقش مهم ضرایب حق بیمه قراردادهای در تعیین قیمت نهایی مناقصه‌ها موجب افزایش قیمت تمام شده فعالیت‌های اقتصادی شده و در نتیجه قدرت رقابتی تولیدکنندگان داخلی کاهش می‌یابد. این مسئله موجب ضربه به تولید داخل در بلندمدت خواهد شد.

■ دریافت حق بیمه قرارداد و عدم ارائه خدمات به کارگران: بیمه یک نهاد ارائه دهنده خدمت است که در مقابل دریافت وجهی مشخص، خدمتی مشخص را ارائه می‌کند. لکن در مقابل دریافت حق بیمه قراردادهای

هیچ خدمت بیمه‌ای به کارگزاران نمی‌شود. به این صورت که سازمان تأمین اجتماعی با دریافت بیشترین مبلغ ممکن از پیمانکار که غالباً همان حق بیمه قرارداد است دیگر انگیزه‌ای برای بازرسی دفاتر و لیست کارکنان ندارد چراکه در وضع موجود بالاترین میزان حق بیمه را دریافت کرده و جستجو برای یافتن کارگر بیمه نشده صرفاً موجب افزایش هزینه‌ها خواهد شد.

■ نبود شفافیت در درآمدهای حاصل از حق بیمه قرارداد: از مهم‌ترین اشکالاتی که به قانون حاضر وارد است، ایجاد سازوکارها و اختیاراتی است که باعث می‌شود تا فعالیت‌های سازمان تأمین اجتماعی به‌دوراز شفافیت باشد. به‌عنوان مثال سازمان تأمین اجتماعی در هیچ دوره‌ای حاضر به ارائه میزان درآمد خود از محل حق بیمه قراردادها نبوده است که این نشان‌دهنده ضعف قانون به‌ویژه ماده ۴۱ است. سازمان تأمین اجتماعی نیز می‌داند با اعلام سهم حق بیمه قراردادها در درآمدهای خود، فعالیت‌های غیرقانونی و همچنین اشکالات قانونی ماده ۴۱ آشکار خواهد شد.

■ ایجاد زمینه فساد اداری: قائل به شخص بودن شیوه تعیین ضرایب راه را برای اعمال نظرات شخصی کارشناسان و به‌تبع آن تعارض منافع در روند اجرایی باز گذاشته است و زمینه فساد اداری را فراهم می‌کند.

۷ سابقه اصلاح سازوکار دریافت حق بیمه قراردادها

آسیب‌های حق بیمه قرارداد در سال‌های ابتدایی اجرای آن نمایان شد و ریزنی‌ها و اقدامات برای اصلاح این سازوکار آغاز شد. در سال‌های پس از اجرای حق بیمه قرارداد مجلس شورای اسلامی و سایر نهادهای مؤثر در قانون‌گذاری برای اصلاح این سازوکار و کمک به تولید، قوانین مختلفی را وضع نمودند که عمدتاً توسط سازمان تأمین اجتماعی اجرایی نشد. در ادامه مهم‌ترین تحولات مربوط به اصلاح حق بیمه قراردادها و اقدامات تبعی سازمان تأمین اجتماعی آورده شده است:

۷-۱: قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی (مصوب ۱۳۸۶/۵/۷)

در بند ج ماده ۱۱ قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی (مصوب ۱۳۸۶/۵/۷) مجمع تشخیص مصلحت نظام، وزارت رفاه و تأمین اجتماعی موظف شده است که: «حق بیمه تأمین اجتماعی پیمانکاران طرح‌های عمرانی و غیر عمرانی یا بدون مصالح و با مصالح را صرفاً بر مبنای فهرست ارائه‌شده توسط پیمانکار دریافت کنند.»

این قانون در تاریخ ۱۳۸۷/۹/۳۰ توسط ریاست جمهوری ابلاغ شد و به نظر می‌رسید با تصویب آن کلیه بخشنامه‌ها و مصوبات قبلی از جمله کلیه مقرراتی که تعیین حق بیمه قراردادهای پیمانکاری را براساس ضرایب از قبل تعیین شده مشخص می‌کرد، ملغی گردد ولی سازمان رویه سابق را ادامه داد. با وجود این پس از مدت‌ها پیگیری از سوی بخش خصوصی، ریاست سازمان تأمین اجتماعی با توجه به ماده مذکور، بخشنامه ۱۴ جدید درآمد را لغو کرد و بخشنامه شماره ۱۴/۷ را صادر نمود.

۷-۱-۱: بخشنامه شماره ۱۴/۷ (مصوب ۱۳۹۱/۳/۱)

بخشنامه شماره ۱۴/۷ سال ۱۳۹۱ ابلاغ شد که در ماده ۱ آن پیمانکاران را مکلف کرده بود به محض انعقاد قرارداد در اجرای ماده ۳۸ قانون تأمین اجتماعی یک نسخه از آن را به شعبه محل کارگاه مذکور ارسال نمایند. براساس ماده ۲ این بخشنامه آن دسته از کارفرمایان کارگاه‌های تولیدی، صنعتی و فنی که در اجرای قراردادهای منعقد شده تمام یا بخشی از طرح‌ها و پروژه‌های پیمانکاری را در محل دائمی (ثابت) کارگاه با نیروی ثابت به‌عنوان پیمانکار انجام می‌دهند مکلف‌اند لیست افراد شاغل در پروژه یا پیمان را در موعد مقرر در ماده ۳۹ قانون تأمین اجتماعی به شعبه محل کارگاه ارائه نمایند و حق بیمه مربوطه بر مبنای لیست ارسالی را به تأمین اجتماعی بپردازند.

در سال‌های پس از اجرای حق بیمه قرارداد مجلس شورای اسلامی و سایر نهادهای مؤثر در قانون‌گذاری برای اصلاح این سازوکار و کمک به تولید، قوانین مختلفی را وضع نمودند که عمدتاً توسط سازمان تأمین اجتماعی اجرایی نشد.

همچنین به موجب بند ۳ بخشنامه ۱۴/۷ پیمانکاران مکلف‌اند به محض انعقاد قرارداد یک نسخه از قرارداد را به سازمان ارائه نمایند. سازمان هم موظف است ظرف شش ماه لیست ارسالی پیمانکاران را از لحاظ دستمزد، نفرو... بررسی نماید و در صورت کشف موارد مغایر مجدداً نسبت مزد به کل کار تعیین شده (یعنی روش جاری با اعمال ضریب) و نسبت به وصول مابه‌التفاوت اقدام نماید. درحالی‌که در قوانین مذکور چنین تکلیفی برای پیمانکاران پیش‌بینی نگردیده است. سازمان مدعی است این مفاد مستخرج از ماده ۳۹ قانون تأمین اجتماعی است. همچنین بند ۴ بخشنامه مذکور بین حق بیمه کار داخل و خارج از کارگاه تفکیک قائل شده است اما در بند ج ماده ۱۱ و ماده ۱۴ قوانین مذکور چنین تفکیکی پیش‌بینی نگردیده است.

در حال سازمان تأمین اجتماعی به جای آنکه قانون مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام را اجرا کند و از اخذ بیمه خودداری نماید، کارگاه‌ها را به تشخیص خود در بندهای ۱ و ۲ بخشنامه «عملیات اجرای پیمان» به دو بخش «کار در محل کارگاه تولیدی، صنعتی و فنی توسط کارکنان ثابت پیمانکار» و «کار خارج از کارگاه» تقسیم کرده است. بنابراین با وجود صراحت قانون در حذف ضرایب حق بیمه قراردادهای پیمانکاری، سازمان تأمین اجتماعی از این کار استنکاف کرد. سازمان مدعی است این تقسیم‌بندی در راستای اجرای ماده ۳۸ قانون تأمین اجتماعی است. برخی دلایل سازمان تأمین اجتماعی مستخرج از دفاعیه‌های این سازمان در دیوان عدالت اداری برای اجرا نکردن قانون «رفع برخی از موانع تولید» مصوب سال ۱۳۸۶ در ادامه آمده است:

■ سازمان بیان می‌کند ضرایب مندرج در مصوبه ۱۳۷۰/۱/۲۴ (۱۵٪ و ۷٪) در اجرای ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی و با رعایت مواد ۳۸ و ۲۸ قانون تأمین اجتماعی صورت پذیرفته که مکرراً نیز مورد تأیید دیوان عدالت اداری قرار گرفته است.

■ تأمین اجتماعی مدعی است پیمانکاری‌ها به صورت موقت فعالیت نموده و معمولاً جایگاه ثابت و مشخصی ندارند. لذا امکان بازرسی و بررسی جهت احراز صحت و سقم لیست‌های ارسالی از ناحیه آن‌ها میسر نبوده و بنابراین تعمیم و اجرای بند ج ماده ۱۱ قانون رفع موانع تولید نسبت به کلیه پیمانکاری‌ها عملاً موجب خروج تعداد کثیری از کارگران از شمول مقررات بیمه می‌گردند که این امر مخالف اصول و سیاست‌های کلی نظام و اصل ۲۹ قانون اساسی است.

■ به موجب قانون مذکور وزارت رفاه و تأمین اجتماعی مکلف شده است حق بیمه مربوطه را دریافت نماید. با عنایت به اینکه وزارت رفاه و تأمین اجتماعی حق بیمه‌ای بابت طرح‌های پیمانکاری دریافت نمی‌نماید به عقیده سازمان روش اجرایی قانون محل سؤال است.

■ بنا بر اجتهاد سازمان تأمین اجتماعی با توجه به اینکه قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی ناظر بر حل مشکلات کارگاه‌های تولیدی و صنعتی وضع شده است این مسئله مطرح می‌گردد که آیا تکلیف مقرر در بند ج ماده ۱۱ صرفاً ناظر بر پیمانکاران فعال در حوزه تولیدی و صنعتی است و در خصوص سایر پیمانکاری‌ها مقررات سابق حاکم خواهد بود یا خیر؟

همچنین سازمان تأمین اجتماعی در تاریخ ۸۹/۴/۶ طی نامه‌ای موارد مورد ابهام را از معاونت حقوقی رئیس‌جمهور استعلام کرد و معاونت حقوقی رئیس‌جمهور در این نامه اقدامات سازمان را در راستای قوانین و مقررات تأمین اجتماعی مورد تأیید قرار داد. سازمان تأمین اجتماعی نیز با تقسیم کارگاه‌ها به دو قسمت ثابت و غیرثابت، به روند جاری خود برای اخذ حق بیمه قراردادهای برخلاف قانون رفع برخی موانع تولید ادامه داد.

۱-۲-۷: ابطال بندهای ۳ و ۴ بخشنامه ۱۴/۷ (۱۳۹۶/۱/۲۹)

پس از طرح شکایت‌های متعدد در دیوان عدالت اداری بالاخره مطابق دادنامه شماره ۵۰ در سال ۱۳۹۶ مواد ۴ و ۳ بخشنامه ۱۴/۷ سازمان تأمین اجتماعی به علت مغایرت با مواد ۱۰۱ و ۳۹ قانون تأمین اجتماعی و همچنین بند ج ماده ۱۱ قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی ابطال شد. با توجه به این دادنامه دیگر نباید موضوع کارگاه ثابت و غیرثابت از طرف سازمان تأمین اجتماعی برای دریافت

*
در حال سازمان تأمین اجتماعی به جای آنکه قانون مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام را اجرا کند و از اخذ بیمه خودداری نماید، کارگاه‌ها را به تشخیص خود در بندهای ۱ و ۲ بخشنامه «عملیات اجرای پیمان» به دو بخش «کار در محل کارگاه تولیدی، صنعتی و فنی توسط کارکنان ثابت پیمانکار» و «کار خارج از کارگاه» تقسیم کرده است. بنابراین با وجود صراحت قانون در حذف ضرایب حق بیمه قراردادهای پیمانکاری، سازمان تأمین اجتماعی از این کار استنکاف کرد.

حق بیمه قراردادها مطرح شود. با وجود این سازمان تأمین اجتماعی به این دلیل که قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی مصوب سال ۱۳۸۶ برای یک دوره ۵ ساله بوده است، باز هم به روند سابق خود مبنی بردیافت حق بیمه قراردادها ادامه داد.

۲-۷: قانون حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی در تأمین نیازهای کشور (مصوب ۱۳۹۱/۵/۱)

ماده ۱۴ قانون «حداکثر استفاده از توان تولیدی و خدماتی» سازمان تأمین اجتماعی را موظف ساخته تا حق بیمه کارکنان قراردادهای ارائه خدمات اجتماعی پیمانکاران طرح‌های عمرانی و غیرعمرانی با مصالح یا بدون مصالح را بر مبنای فهرست ارائه شده توسط پیمانکاران دریافت نماید و اعمال هرگونه روش دیگری غیر از روش مندرج در این ماده را ممنوع کرده است.

در تبصره این ماده نیز بیان شده است که در صورت عدم ارسال دقیق فهرست توسط پیمانکار و عدم انجام تعهدات، طبق ماده (۱۴۸) قانون کار مصوب ۱۳۶۹/۸/۲۹ مجمع تشخیص مصلحت نظام و مواد (۲۸) و (۲۹) قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳ و اصلاحیه‌های بعدی آن و شکایت نیروی کار، سازمان تأمین اجتماعی بر اساس قانون تأمین اجتماعی با پیمانکار برخورد می‌کند.

قابل ذکر است که ماده ۱۴ قانون مذکور صرفاً به قراردادهای ارائه خدمات اجتماعی مربوط است و سایر قراردادها را شامل نمی‌شود. با وجود این سازمان تأمین اجتماعی و بازرسان این سازمان در قراردادهای پیمانکاری مربوط به ارائه خدمات اجتماعی نیز به قانون پایبند نبوده و مجدداً مطابق با ضریب پیمان این حق بیمه را محاسبه می‌نمایند.

۳-۷: قانون رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور (مصوب ۱۳۹۴/۲/۱)

در سال ۱۳۹۴ و پس از انقضای مدت زمان قانون رفع برخی از موانع تولید و سرمایه‌گذاری صنعتی قانونی دیگر تحت عنوان «رفع موانع تولید رقابت‌پذیر و ارتقای نظام مالی کشور» به تصویب رسید که در ماده ۴۰ آن یک تبصره به شرح زیر به ماده (۳۸) قانون تأمین اجتماعی مصوب ۱۳۵۴/۴/۳ و اصلاحات بعدی آن الحاق کرد: «تبصره. مبنای مطالبه حق بیمه در مورد پیمان‌هایی که دارای کارگاه‌های صنعتی و خدمات تولیدی یا فنی مهندسی ثابت می‌باشند و موضوع اجرای پیمان توسط افراد شاغل در همان کارگاه انجام می‌شود، بر اساس فهرست ارسالی و بازرسی کارگاه است و از اعمال ضریب حق بیمه جهت قرارداد پیمان معاف می‌باشند و سازمان تأمین اجتماعی باید مفاصاحساب این‌گونه قراردادهای پیمان را صادر کند.»

با وجود اینکه قانون فوق‌الذکر صرفاً پیمان‌هایی که دارای کارگاه ثابت هستند را شامل می‌شود و صراحت قوانین در رابطه با عدم دریافت حق بیمه قراردادها و دریافت بیمه صرفاً بر اساس فهرست ارسالی و بازرسی کارگاه است، سازمان تأمین اجتماعی هنوز بر دریافت حق بیمه قراردادها به سیاق سابق و بر اساس ضریب اصرار می‌ورزد و حاضر به پذیرش قانون نشده است. همچنین بازرسان سازمان نیز مبتنی بر دستورالعمل مشخصی عمل نکرده و عمدتاً نظرات شخصی خود را مبنای عمل قرار می‌دهند. بدین صورت که در مقابل پیمان‌هایی که دارای کارگاه ثابت هستند پس محاسبه ضریب پیمان روی کل مبلغ قرارداد، به میزانی که برای کارگران حق بیمه محاسبه و پرداخت شده را سهم کارگاه ثابت فرض کرده و مابقی کل مبلغ ماحصل از اعمال ضریب پیمان را به حساب کارگاه متغیر گذاشته و طلب می‌کنند. در نتیجه قانون مصرح مجلس و حتی بخشنامه نوشته شده از سوی خود سازمان نیز به اجرا در نیامده است.

*
در واقع روندی که سازمان تأمین اجتماعی با تفسیر به رأی از قانون پیش گرفته موجب فشار بر تولیدکنندگان از یک سو و بیمه نشدن کارگران از سوی دیگر شده است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی یکی از موانع فضای کسب و کار محسوب می‌شود و به رغم تصریح قوانین برای دریافت نکردن حق بیمه قرارداد، سازمان تأمین اجتماعی روند سابق خود را ادامه می‌دهد. این در حالی است که در قبال حق بیمه دریافتی از قراردادهای هیچ شخص مشخصی بیمه نمی‌شود.

درواقع روندی که سازمان تأمین اجتماعی با تفسیر به رأی از قانون پیش گرفته موجب فشار بر تولیدکنندگان از یک سو و بیمه نشدن کارگران از سوی دیگر شده است. در ادامه پیشنهادهایی جهت اصلاح مشکلات ناشی از دریافت حق بیمه قراردادها تشریح شده است:

۱) با توجه به سابقه سازمان تأمین اجتماعی در تفسیر قوانین به نفع خود، آخرین گزینه قانون‌گذار برای حذف حق بیمه قرارداد، حذف ریشه و خواستگاه اصلی این تفسیر نابجا است. سازمان تأمین اجتماعی همواره از ماده ۴۱ به عنوان دست‌آویزی برای اعمال حق بیمه قرارداد استفاده کرده است و با حذف این ماده سازمان تأمین اجتماعی دیگر بهانه‌ای برای اجرا نکردن قانون نخواهد داشت. به این ترتیب ضروری است با هدف اصلاح فضای کسب و کار نمایندگان مجلس نسبت به حذف ماده ۴۱ قانون تأمین اجتماعی اقدام نمایند.

۲) در شرایط فعلی هزینه‌های سازمان تأمین اجتماعی از درآمدهای آن پیشی گرفته است. با حذف حق بیمه قراردادها نیز حدود ۷ هزار میلیارد تومان از درآمدهای سازمان کاسته خواهد شد. به منظور جلوگیری از افزایش ناترازی مالی سازمان با حذف ماده ۴۱ و کمک به وصول درآمدهای معوق سازمان، اجرای راهکارهای زیر ضروری است:

■ حذف معافیت‌های بیمه‌ای تحمیل شده به سازمان: در سال‌های گذشته معافیت‌های بیمه‌ای مختلفی برای برخی از اقشار در نظر گرفته شده است که بر اساس آن پرداخت قسمتی از حق بیمه این افراد را دولت بر عهده گرفته است. از جمله گروه‌هایی که شامل این معافیت‌ها شده‌اند می‌توان به رانندگان، قالیبافان و کارگران ساختمانی و غیره اشاره کرد. بر اساس آمار سال ۱۳۹۵ سازمان تأمین اجتماعی، هزینه‌ای که دولت به خاطر این معافیت‌ها باید به سازمان تأمین اجتماعی پرداخت کند بیش از ۶ هزار میلیارد تومان است که با توجه به گفته مسئولین سازمان تأمین اجتماعی، دولت این مبلغ را پرداخت نمی‌کند. در صورت حذف این معافیت‌ها، کاهش هزینه‌های این سازمان از محل حذف حق بیمه قرارداد به راحتی جبران خواهد شد چرا که در حال حاضر دولت هزینه این معافیت‌ها را عملاً به گردن سازمان تأمین اجتماعی انداخته است.

■ تسویه بدهی دولت به سازمان از محل جلوگیری از فرار مالیاتی پزشکان: بر اساس محاسبات کارشناسی، درآمد سالیانه پزشکان در کشور حداقل ۲۸۰۰۰ میلیارد تومان است که بر اساس داده‌های موجود درباره تعداد پزشکان و تخمین‌های حداقلی درباره درآمد آن‌ها محاسبه شده است. با احتساب مالیات ۲۵ درصدی برای متخصصان و دندان‌پزشکان و مالیات ۱۰ درصدی برای پزشکان عمومی، مجموع مالیات سالیانه پزشکان در کمترین حالت برابر ۶۷۰۰ میلیارد تومان خواهد بود. این در حالی است که هم‌اکنون تنها ۱۵۰ میلیارد تومان آن محقق می‌شود. در صورت جلوگیری از فرار مالیاتی پزشکان، سالانه ۶ تا ۷ هزار میلیارد تومان به درآمدهای مالیاتی دولت افزوده می‌شود که می‌توان از این محل هر ساله بخشی از بدهی ۱۴۰ هزار میلیارد تومانی دولت به سازمان تأمین اجتماعی را تسویه کرد. لذا در صورت پرداخت این مبلغ به سازمان تأمین اجتماعی، کاهش درآمدهای این سازمان به علت حذف حق بیمه قرارداد جبران خواهد شد.

■ کاهش هزینه‌های درمانی سازمان با اجرای پرونده الکترونیک سلامت: طی سال‌های اخیر، افزایش ناگهانی تعرفه‌های خدمات درمانی در طرح تحول سلامت مانند افزایش ۱۸۷ درصدی تعرفه پزشکان و به وجود آمدن تقاضای القایی^۱، هزینه‌های نظام سلامت به طور قابل توجهی تشدید شد. تا جایی که طی دو سال پس از اجرای طرح تحول سلامت، هزینه‌های درمان تأمین اجتماعی بیش از ۴۴ درصد در سال رشد داشته است. برون‌رفت از این مسئله، منوط به تغییر رویکرد بیمه‌های درمانی به سمت «بهبودسازی هزینه‌ها» است.

پی‌نوشت

۱/ به انجام مراقبت یا فروش خدمت غیر ضروری به بیماران یا مراجعین به سیستم سلامت که با اعمال قدرت و سفارش افراد متخصص این سیستم اجرا می‌شود تقاضای القایی اطلاق می‌شود. تقاضای القایی ارائه‌کنندگان خدمات سلامت زمانی است که آن‌ها بر روی تقاضای بیمار برای انتخاب مراقبت‌های بهداشتی درمانی تأثیر بگذارند، به گونه‌ای که بهترین انتخاب برای درمان بیمار نباشد و موجب القای تقاضای غیر ضروری به بیمار شوند.

بدین منظور لازم است سازمان تامین اجتماعی از ابزارهایی همچون نظام سطح بندی و ارجاع، راهنمای بالینی و پزشک خانواده استفاده کند تا با کاهش درمان القایی ناترازی درآمد سازمان تامین اجتماعی کاهش یابد. زیرساخت اصلی این موضوع اجرای «پرونده الکترونیک سلامت» در سازمان تامین اجتماعی است. تجربیات جهانی و هم چنین تجربه بیمه های خصوصی در کشور ما نیز این موضوع را به اثبات می رساند که اجرای پرونده الکترونیک سلامت به طور قابل ملاحظه ای هزینه های درمان را کاهش داده است. به عنوان مثال در داخل کشور این طرح در بیمه درمان بانک ملی اجرا شد که نتیجه آن کاهش ۳۰ درصدی هزینه های درمانی این بیمه بود. در سازمان تامین اجتماعی نیز با اجرای پرونده الکترونیک سلامت می توان هزینه های درمانی تامین اجتماعی را تا ۳۰ درصد کاهش داد که این به معنی صرفه جویی ۹ هزار میلیارد تومانی در هزینه های این سازمان است.

۹-۱: موارد خاص محاسبه حق بیمه قراردادهای پیمانکاری

۹-۱-۱: پیمانکارانی که دارای کارگاه‌های صنعتی و خدمات تولیدی یا فنی مهندسی ثابت می‌باشند. ملاک محاسبه حق بیمه با توجه به حقیقی و حقوقی بودن اشخاص به دو دسته تقسیم می‌شوند که در ادامه به آن اشاره شده است.

■ اشخاص حقوقی:

ملاک محاسبات در ارتباط با اشخاص حقوقی دارای کارگاه‌های صنعتی و خدمات تولیدی یا فنی مهندسی ثابت که دارای دفاتر و اسناد قانونی مورد تأیید سازمان می‌باشند، لیست‌های ارسالی و بازرسی انجام یافته از دفاتر قانونی مورد تأیید سازمان است.

چنانچه پیمانکار طبق محتویات پرونده مطالباتی کارگاهی فاقد هرگونه بدهی قطعی باشد، مفصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

در مواردی که پیمانکار طبق پرونده مطالباتی کارگاهی دارای بدهی قطعی بوده و تمکن پرداخت بدهی به صورت یکجا را نداشته باشد، در صورت پرداخت بدهی کارگاهی دوره اجرای قرارداد و تقسیط مانده آن، مفصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

■ اشخاص حقیقی:

چنانچه پیمانکاران حقیقی دارای کارگاه ثابت لیست و حق بیمه کارکنان شاغل را برابر مقررات به شعبه مربوطه ارسال و پرداخت نموده و برابر بازرسی کارگاهی به عمل آمده امکان اجرای موضوع عملیات قرارداد در محل کارگاه ثابت امکان پذیر و طبق پرونده مطالباتی کارگاه فاقد هرگونه بدهی باشد، مفصاحساب قرارداد صادر می‌گردد. چنانچه پیمانکار طبق پرونده مطالباتی دارای بدهی قطعی بوده و تمکن پرداخت بدهی به صورت یکجا را نداشته باشد، در صورت پرداخت بدهی کارگاهی دوره اجرای قرارداد و تقسیط مانده آن، مفصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

۹-۱-۲: قراردادهای خرید و فروش

قراردادهای خرید و فروش اجناس، مواد و تجهیزات که نیاز به انجام کار اضافی نباشد و موضوع قرارداد منحصرراً خرید یا فروش باشد مشمول کسر حق بیمه نخواهد بود.

در مواردی که پیمانکار دارای کارگاه صنعتی و خدمات تولیدی ثابت (اعم از حقیقی و یا حقوقی) باشد و قرارداد ساخت یا فروش در کارگاه وی انجام و همراه با حمل و نصب باشد و میزان کارکرد ساخت یا فروش و حمل و نصب به تفکیک توسط واگذارنده کار مشخص شود در این صورت در مورد قسمت ساخت یا فروش طبق بند «الف» اقدام شده و در خصوص حمل و نصب طبق مصوبه مورخ ۱۳۷۰/۱/۲۴ حق بیمه محاسبه خواهد شد، ضمناً چنانچه واگذارندگان کار میزان کارکرد حمل و نصب را مشخص ننمایند، حق بیمه نسبت به کل کارکرد اعم از ساخت یا فروش و حمل و نصب کلاً طبق مصوبه مذکور محاسبه و وصول خواهد شد.

۹-۱-۳: قراردادهای کلید در دست (PC و EPC) گازرسانی

فی‌مابین شرکت ملی گاز ایران با سایر پیمانکاران چنانچه قیمت تجهیزات به تفکیک از مبلغ ناخالص کارکرد مصالح و اجرا در متن اولیه قرارداد درج شده و در صورت وضعیت قطعی کارکرد یا گواهی واگذارنده کار نیز به تفکیک اخیرالذکر ثبت و اعلام گردد (مشروط بر اینکه حداکثر تا ۲۵ درصد نسبت به مبلغ مندرج در قرارداد افزایش یا کاهش داشته باشد) مبلغ تجهیزات از محاسبات حق بیمه معاف و حق بیمه کارکرد اجرا، خدمات و مصالح به ترتیب زیر محاسبه می‌گردد.

حق بیمه قراردادهای گازرسانی شامل پروژه‌های خطوط انتقال (بین شهری و کمربندی شهرها) گازرسانی شهری،

گازرسانی به روستاها و صنایع و شهرک‌های صنعتی به مآخذ ۷ درصد ناخالص کارکرد اجرا و مصالح طبق صورت وضعیت قطعی کارکرد یا گواهی واگذارنده کار محاسبه می‌گردد. در قراردادهای نصب انشعابات و علمک معادل ۷۰ درصد کارکرد اجرا و خدمات، مکانیکی منظور و حق بیمه آن به مآخذ ۷ درصد و ۳۰ درصد مابقی کارکرد غیر مکانیکی منظور و حق بیمه به مآخذ ۱۵ درصد محاسبه می‌گردد. در قراردادهایی که منحصراً نصب کنتور و رگلاتور باشد حق بیمه نسبت به کل ناخالص کارکرد اجرا و نصب به مآخذ ۱۵ درصد محاسبه می‌گردد.

در کلیه موارد فوق بیمه بیکاری به میزان یک نهم حق بیمه محاسبه شده است.

۹-۱-۴: قراردادهای کلید در دست پروژه‌های انتقال نیرو و برق رسانی

در قراردادهای کلید در دست منعقد فی مابین شرکت توانیر و شرکت‌های برق منطق‌های و شرکت توزیع نیروی برق با سایر پیمانکاران چنانچه قیمت تجهیزات به تفکیک از مبلغ ناخالص کارکرد مصالح و اجرا در متن اولیه قرارداد درج شده و در صورت وضعیت قطعی کارکرد یا گواهی واگذارنده کار نیز به تفکیک اخیرالذکر ثبت و اعلام گردد (مشروط بر اینکه حداکثر تا ۲۵ درصد نسبت به مبلغ مندرج در قرارداد افزایش یا کاهش داشته باشد) مبلغ تجهیزات از محاسبات حق بیمه معاف و حق بیمه کارکرد اجرا، خدمات و مصالح به ترتیب زیر محاسبه می‌گردد. حق بیمه قراردادهای خطوط انتقال نیرو معادل ۷۵٪ از کارکرد اجرا، خدمات و مصالح، بابت کارکرد مکانیکی و با مصالح منظور و حق بیمه به مآخذ ۷ درصد ناخالص کارکرد و نسبت به ۲۵٪ مابقی کارکرد که غیر مکانیکی است حق بیمه به مآخذ ۱۵٪ محاسبه می‌گردد.

در مورد قراردادهای نصب و راه‌اندازی پست‌های انتقال نیرو معادل ۸۰٪ کارکرد اجرا و خدمات، مکانیکی منظور و حق بیمه آن به مآخذ ۷ درصد و ۲۰٪ مابقی کارکرد غیر مکانیکی منظور و حق بیمه به مآخذ ۱۵ درصد محاسبه می‌گردد.

در کلیه موارد فوق بیمه بیکاری به میزان یک نهم حق بیمه محاسبه شده است.

۹-۱-۵: قراردادهای پروژه‌های ساخت و راه‌اندازی تصفیه‌خانه‌ها و تلمبه‌خانه‌های آب و فاضلاب

در قراردادهای کلید در دست منعقد فی مابین شرکت آب و فاضلاب کشور با سایر پیمانکاران چنانچه قیمت تجهیزات به تفکیک در متن اولیه قرارداد درج شده و در صورت وضعیت قطعی کارکرد یا گواهی واگذارنده کار نیز به تفکیک ثبت و اعلام گردد (مشروط بر اینکه حداکثر تا ۲۵ درصد نسبت به مبلغ مندرج در قرارداد افزایش یا کاهش داشته باشد) مبلغ تجهیزات از محاسبات حق بیمه معاف و حق بیمه بخش طراحی و مهندسی، نصب و آموزش و آزمایش و راه‌اندازی تصفیه‌خانه و تلمبه‌خانه و نظارت در بهره‌برداری ... به مآخذ ۱۵٪ به اضافه یک نهم آن به عنوان بیمه بیکاری متعلقه محاسبه می‌گردد.

۹-۱-۶: قراردادهای خدمات شهری و نگهداری فضای سبز

در این‌گونه قراردادها معادل ۷۰٪ ناخالص کارکرد به عنوان کارکرد مکانیکی محسوب و حق بیمه آن به مآخذ ۷ درصد و ۳۰٪ مابقی کارکرد غیر مکانیکی منظور و حق بیمه به مآخذ ۱۵ درصد به اضافه بیمه بیکاری متعلقه وصول می‌شود.

۹-۱-۷: قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی

در قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی که با یک یا چند نفر به صورت دسته‌جمعی (اشخاص حقیقی) منعقد می‌گردد و اسامی کلیه افراد در متن قرارداد به عنوان پیمانکار درج شده باشد و عملیات پیمان با تأیید واگذارنده کار منحصراً توسط شخص یا اشخاص مذکور انجام گردد، بدون اعمال هرگونه ضریب، محاسبه و مطالبه وجهی بابت حق بیمه قرارداد، مفاد حساب ماده ۳۸ ق.ت.ا صادر می‌گردد.

در قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی با دانشگاه‌ها، پژوهشگاه‌ها، مراکز و مؤسسات پژوهشی دولتی، غیرانتفاعی و مراکز وابسته که فاقد شخصیت حقوقی مستقل می‌باشند به عنوان مجری و پیمانکار منعقد می‌گردد و کارکنان

آنان مشمول قانون حمایتی خاص به غیر از تأمین اجتماعی می‌باشند، بدون اعمال هرگونه ضریب، محاسبه و مطالبه وجهی بابت حق بیمه قرارداد، مفاصاحساب ماده ۳۸ قانون تأمین اجتماعی صادر می‌گردد. در قراردادهای تحقیقاتی و پژوهشی منعقد شده با اشخاص حقوقی به عنوان مجری، در صورتی که مجری دارای مجوز فعالیت تحقیقاتی و پژوهشی از وزارتخانه‌های علوم، تحقیقات و فناوری و بهداشت، درمان و آموزش پزشکی باشد، با اخذ تعهد بازرسی از دفاتر قانونی و به شرط عدم بدهی قطعی و یا تقسیط آن، مفاصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

در مواردی که اشخاص حقوقی دارای مجوز مذکور نبوده و یا فاقد دفاتر قانونی باشند، چنانچه برابر گواهی واگذارندگان کار در قرارداد از رایانه، نرم‌افزار و سیستم‌های سخت‌افزاری و ... استفاده شود، کلاً مکانیکی محسوب و حق بیمه متعلقه وفق ماده دوم مصوبه مورخ ۱۳۷۰/۱/۲۴ شورای عالی تأمین اجتماعی و به مأخذ هفت درصد (۷٪) به انضمام بیمه بیکاری متعلقه محاسبه و مطالبه می‌گردد.

۸-۹: قراردادهای طراحی و ساخت نرم‌افزار و ارائه خدمات رایانه‌ای

در صورتی که موضوع فعالیت پیمانکار طبق اساسنامه و قرارداد مورد اجرا، انفورماتیک بوده باشد نحوه محاسبه به شرح ذیل است:

■ اشخاص حقوقی

در مواردی که پیمانکار دارای دفاتر و اسناد قانونی باشد با اخذ تعهد بازرسی از دفاتر قانونی و به شرط عدم بدهی قطعی و یا تقسیط آن، مفاصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

در مواردی که پیمانکار فاقد دفاتر قانونی بوده و یا از ارائه دفاتر خودداری نماید حق بیمه طبق ماده دوم مصوبه مورخ ۱۳۷۰/۱/۲۴ شورای عالی تأمین اجتماعی به مأخذ ۷ درصد به اضافه بیمه بیکاری مربوطه محاسبه و وصول و سپس مفاصاحساب قرارداد صادر می‌گردد.

■ اشخاص حقیقی

حق بیمه قرارداد به مأخذ ۷ درصد ناخالص کارکرد به اضافه بیمه بیکاری مربوطه محاسبه و مطالبه می‌گردد.

۹-۱-۹: قراردادهای تنظیفات ساختمان‌های اداری، تجاری، بیمارستان‌ها، مراکز آموزشی و ... نگهداری تأسیسات و محوطه آن‌ها

در این‌گونه قراردادها معادل ۲۵٪ از ناخالص کارکرد به عنوان کارکرد مکانیکی محسوب و حق بیمه آن به مأخذ ۷٪ و معادل ۷۵٪ از ناخالص کارکرد به عنوان کارکرد غیر مکانیکی تلقی و حق بیمه آن به مأخذ ۱۵٪ محاسبه و به اضافه بیمه بیکاری متعلقه مطالبه می‌گردد.

برخی از دیگر گزارشات شبکه کانون های تفکر ایران

بسته سیاستی اصلاح قیمت گذاری بنزین
و توسعه سوخت های جایگزین

دی ماه ۹۶

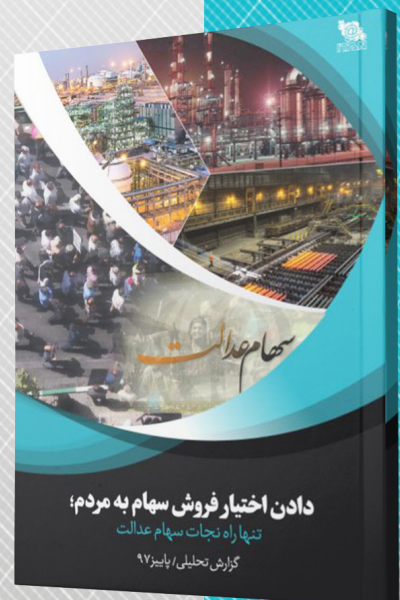
ضرورت تولید ریل در داخل کشور
و پیشنهاداتی برای تحقق آن

تیرماه ۹۷

دادن اختیار فروش سهام به مردم؛
تنها راه نجات سهام عدالت

پاییز ۹۷

پیشرفت کشور مستلزم حمایت از تولید ملی است. مهمترین اقدام حمایتی از بنگاه‌ها کاهش موانع محیط کسب و کار و تسهیل مبادلات بین بنگاه‌ها است. از جمله مهمترین موانع کسب و کار می‌توان به نوع تعامل سازمان تامین اجتماعی با بنگاه‌های تولیدی از جمله نوع بازرسی‌ها، شیوه تعیین جرائم، تعیین ضرایب حق بیمه قراردادها و... اشاره کرد. بررسی‌های میدانی نشان می‌دهد در بین مشکلات مطروحه موضوع «حق بیمه قراردادها» مهمترین معضل بنگاه‌ها به حساب می‌آید. رویه فعلی سازمان تامین اجتماعی در اخذ «حق بیمه قراردادها» از یک سو موجب افزایش غیرمنطقی هزینه‌های بنگاه و از سوی دیگر بیمه نشدن کارگران شده است. از این رو به منظور بهبود فضای کسب و کار و استیفا حقوق کارگروپیشنهاد می‌شود اصلاحاتی در قانون تامین اجتماعی انجام شود.

